

**SUÇLULUK İLE İLGİLİ UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA
SİVAS YARIAÇIK KADIN VE ERKEK CEZAEVİ**

**Yrd. Doç. Dr. Faruk KOCACIK (*)
Arş. Gör. Ali ÇAĞLAR (**)**

I. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve :

İnsan toplumsal bir varlıktır. İnsanlar grup ya da toplum içinde yaşarlar. Grup ya da toplum içinde yaşayan insanlar bazı kurallara uymak zorundadırlar. İnsan dilediği gibi, hiçbir koşula bağlı olmadan yaşayamaz. İnsanlar kendi hak ve hürriyetlerini kullanırken başkalarının hak ve hürriyetlerine tecavüz etmemek zorundadır. İnsanların toplum içinde yaşarken uymak zorunda olduğu kurallar, toplumsal düzenin varlığını sağlar. Diğer bir deyişle «insan kendine kural koyan, ölçüler yaratan tek canlıdır. Kurallar koyar, ortak simgeler-değerler yaratır. Onları adet, töre, gelenek, ahlâk, din, hukuk, v.b. kurumlar olarak kuşaktan kuşağa aktarır sürekliliğini sağlar.» (YAVUZER, 1982 : 3).

Hangi eylemlerin suç olacağı sorunu, toplumdaki topluma ve toplumların tarihsel gelişim dönemlerinde de farklılıklar göstermiştir. Diğer bir deyişle «hangi fiillerin suç teşkil edeceği sorunu, toplumun belirli devrelerindeki ahlâk eğilimine, siyasal, toplumsal ve ekonomik düzenine paralel olarak ele alınmaktadır» (UMA, 1975 : 2).

Suç olgusu kriminoloji disiplini tarafından ele alınmış ancak, sosyoloji, psikoloji, psikiyatri ceza hukuku v.b. disiplinlerce kabul edilen ortak bir tanıma ulaşamamıştır. Her disiplin kendi konusu açısından bir tanımlama yapmıştır.

Çeşitli düşünürler, mensup oldukları ekollerin kuramsal temellerine göre suçu değişik biçimlerde tanımlarlar. Örneğin Dönmez'in belirttiği gibi, Durkheim'e göre suç «kollektif bilincin kuvvetli ve belirmiş tutumların ihlâl eden fiillerdir» (DÖNMEZ, 1981 : 59). Durkheim suçu, toplumun ortaya koyduğu ve toplum üyelerince uyulması kabul edilen kuralların bozulması biçiminde algılamaktadır.

(*) C. Ü. Fen-Edeb. Fak. Sosyoloji Böl. Öğretim Üyesi.
(**) O.D.T.Ü. Sosyal Bil. Enstitüsü Arş. Gör.

SAHİBİ :

Cumhuriyet Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi

Adına :

Dekan : Prof. Dr. Zeki ÖZER

GENEL YAYIN YÖNETMENİ :

Yrd. Doç. Dr. Faruk KOCACIK

YAYIN KURULU :

Yrd. Doç. Dr. Faruk KOCACIK

Yrd. Doç. Dr. Ali ERKUL

Yrd. Doç. Dr. Nazım Hikmet POLAT

Yrd. Doç. Dr. Ali BİRİNCİ

Yrd. Doç. Dr. Duran NEMUTLU

YAZIŞMA ADRESİ :

Cumhuriyet Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi

SİVAS : Tel : 615 27/206 - 207

Dönmezer'e göre suç; «topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu kınun koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen eylem, davranış ve hareketler» (1981 : 62). Suçu sapıcı eylem olarak nitelleyen Dönmezer'in paralelinde bir tanımla ise Tosun yapmıştır : Tosun'a göre suç, «İşlenmesi yasak edilmiş ve ceza müeyyidesi ile tehdit altına alınmış fiillerdir» (1967 : 137).

Erem ise suça daha çok psikolojik açıdan bakarak şu tanımla yapar : «Suç köklerini insan ruhunun derinliklerinden alan bir hadisenin fiil halinde dış aleme taşınmasından ibarettir.» (1977 : 1).

Turgut ise şöyle bir tanım geliştirmiştir : Ceza kanunları bazı fiillerin yapılmasını emretmiş, bazı fiillerin işlenmesini de yasaklamıştır. Bu emir ve yasaklara aykırı düşen fiilleri kanun aynı zamanda cezai müeyyideye bağlamıştır. İşte suç kanunun bu şekilde cezalandırdığı fiildir» (1980 : 3).

Olguyu daha çok toplumbilimsel açıdan ele almaya çalışan Uluğtekin ise şöyle tanımlar : «Suç niteliği bakımından toplumsal yapıdaki düzensizliği, bireyler ve tabakalar arasındaki çatışmayı en açık ve kesin bir şekilde yansıtan, bireyler ve toplulukların toplumsal kurallar ve değerlere olan hoşnutsuzluğunu gösteren bir toplumsal belirtisidir» (1983 : 639).

Verilen tüm tanımlarda suçun normalden sapan bir davranış biçimi olduğu belirtilmektedir. Normallik ise toplumsal yaşamda yürürlükte olan kurallara uygun olarak belirlenmektedir. Bu kurallara uyumsuzluk ise normalde sapma ya da sapan davranış olarak adlandırılmaktadır.

Toparlanacak olursa suç olgusu; evrensel, zaman mekân boyutunda değişiklik gösterir, görelidir, bireyin kimliğinde somutlaşmasına karşın toplumsal bir olgudur, birden çok kişiyi etkileyen bir süreçtir. Suça yönelen, suç sayılan eylemi gerçekleştirilen kişi de suçlu olarak adlandırılır. Pek çok düşünür suçluları tiplerine, özelliklerine ve yaşlarına, cinsiyetlerine, işlemleri oldukları suçlara v.b. göre sınıflandırmış ve tanımlamıştır. Suçlu kavramlaştırılması her şeyden önce bir kimliktir. Suç işlediği varsayılan bireye atfedilen bir kimlik. En geniş anlamda suçluluk; yürürlükteki toplumsal kurallarla çatışma halinde olma durumudur. (Geniş bilgi için bkz. LOMBROSO, 1963 / SARAN 1968 / YAVUZER, 1982 / DÖNMEZER, 1981).

Suç ve suçluluk olgusu, hangi açıdan ve ne tür bir yaklaşımla ele alınrsa alınsın, toplumsal ilişkiler sistemi bütününden so-

yutlanamaz. Çünkü en genelde toplumsal kuralların, değerlerin çığnemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal kuralların ve değerlerin oluşumu ise mevcut toplumsal yapının bir ürünüdür.

Kısaca bu konu ile ilgili olarak cezaevleri üzerinde de kısaca durmak yararlı olacaktır.

Ceza ve tevkif evleri, her mahkeme bulunan yerde kurulur veya Adalet Bakanlığı tarafından belirtilen yerlerde kurulmaktadır. Ülkemizde suçlu görülüp yargılanan ve yargılanması sonucunda herhangi bir hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılan kişilerin cezalarını çektikleri birimler, 6/8517 karar no. ve 1.8.1967 tarihli Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkif Evlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük'ün 1. maddesinde açıklanmaktadır.

Anılan Tüzükteki açıklamalara göre, en genel anlamda «cezaevi, işlenen bir suç nedeni ile herhangi bir mahkemenin verilmiş ve kesinleşmiş hapis cezalarının çektiği ya da bir önlem olarak tutuklananların bulunduğu resmi devlet yapısının adıdır» (KARADAYI, 1983). Hemen her ilçe ve ilde bulunan cezaevleri, ülkemizde genel olarak Sivil ve Askeri cezaevleri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Askeri cezaevleri, kapalı olmak üzere üç genel gruba ayrılırlar. Ayrıca bir başka açıdan ele alındığında cezaevleri, yaş ve cinsiyet özelliğine göre de bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Kadın, çocuk cezaevleri ile ıslah evleri ayrımı bu tip bir sınıflamadır.

Ülkemizde infaz kurumları 1929 yılında Adalet Bakanlığı'na bağlanmıştır. Böylece infazın sistemli bir biçimde yerine getirilmesi sağlanmıştır. Ancak hürriyeti bağlayıcı cezalarda, «tedrici serbesti» (yavaş yavaş serbest bırakma) sistemine 3038 sayılı yasa ile geçilmiştir. (Bk. AKKAYA, 1981 : 7-12).

Türk infaz sistemi, uğradığı değişikliklerle yürürlükteki sisteme ulaşmıştır. 13.7.1965 tarihinde kabul edilen 647 sayılı «Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun» bugün yürürlükteki sistemin temelini oluşturur.

Suç ve suçluluğu ülkemiz açısından değerlendirmek için Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları ile Adalet İstatistiklerine baş vurmamız gerekmektedir. Cezaevlerine giren ve çıkan hükümlülerin yaş gruplarına göre, cinsiyetlerine göre ve cürüm ve kabahatlere göre dağılımı ile ilgili veriler şu şekildedir. (Türkiye İstatistik Yılı, 1985 : 149).

TABLO — I : Cezaevlerine giren ve çıkan hükümlülerin yaş gruplarına göre dağılımı.

Yaş Grubu	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984*
A. Giren	36 271	45 762	36 613	31 518	36 920	36 520	32 955	27 929
B. Çıkan	31 427	42 804	35 829	24 467	36 022	39 466	34 721	31 504
Toplam —	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...
12 — 15	483	1 294	775	142	198	177	114	88
16 — 18	606	1 313	1 104	1 071	1 930	1 702	1 168	858
19 — 21	3 133	3 885	3 687	3 692	4 372	3 717	3 312	2 474
22 — 29	12 992	16 214	13 306	11 308	12 897	14 507	13 029	10 301
30 — 39	9 365	11 271	8 871	7 403	8 873	8 963	8 258	7 191
40 — 49	6 249	7 899	6 015	4 559	5 212	4 595	4 029	3 811
50 — 59	2 122	2 781	2 207	1 762	2 177	2 231	2 384	2 458
60 — 64	380	448	289	183	308	234	242	258
65 +	431	455	347	221	377	240	200	243
Bilinmeyen	375	401	424	199	293	304	266	324
	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...	A... B...

Not : Yer değiştiren hükümlülere kapsamaz.

Not : Yer değiştiren hükümlülerin kapsaması.

TABLO — 2 : Cezaevlerine giren ve çıkan hükümlülerin cinsiyete göre dağılımı (Türkiye İst. Yılı 1985, 150).

A. Giren B. Çıkan Cinsiyet

Toplam	A	36 271	45 762	36 613	31 518	36 920	36 520	32 955	27 929
	B	31 427	42 804	35 829	24 467	36 022	39 466	34 721	31 504
Erkek	A	35 721	45 130	36 045	30 987	36 196	35 673	32 176	27 275
	B	30 950	42 190	35 282	23 962	35 227	38 500	33 872	30 703
Kadın	A	550	632	568	531	724	847	779	654
	B	477	614	547	505	795	966	849	801

Not : Yer değiştiren hükümlülerin kapsaması.

Giren B. Çıkan

cürüm ve kabahat

1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984*
36 271	45 762	36 613	31 518	36 920	36 520	32 955	27 929
B...	31 427	42 804	35 829	24 467	36 022	34 721	31 504

* Ceza Kanununa göre —

ürüm —

Devletin kişiliğine karşı

Hürriyete karşı

Devlet yönetimine karşı

Adliye karşı

Kamu düzenine karşı

Kamu güvenine karşı

Genel töreler ve aile düzenine karşı

Kişilere karşı

Mala karşı

Kabahat —

Kamu düzenine karşı

Kamu esenliğine karşı

Genel ahlaka karşı

Mülkün korunmasına karşı

Özel kanunlara göre

Ülkemizde 1977-84 yılları arasında cezaevine giren ve çıkan hükümlülerin yaş gruplarına göre dağılımına bakılınca göze çarpan en önemli nokta yığılmanın 22-29 yaş gruplarında olmasıdır. Konuya daha genel bakılınca da yığılmanın 19-49 yaşları arasında olduğu görülür. Yığılmanın bu yaşlarda olması, bu kesimin toplumun en dinamik ve üretken kesimi olmasına bağlanabilir. Çünkü gerek kültürel boyutta namus, şeref, erkeklik gururu vb. konulara sahip olması ve gerekse kendinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerin gereksinimlerinin karşılanması bu yaşlar arasındaki bireylerden daha çok beklenir.

Yukarıdaki tablo verilerine göre de ülkemizde 1977-1984 yılları arasında cezaevlerine giren hükümlülerin cinsiyete göre dağılımında erkeklerin kadınlara oranla daha çok suç işlediği görülür. Bu da toplumumuzda erkeklerin dışı daha açık olması, geleneklerimiz, erkeğin genelde kadına oranla her konuda önceliği taşıması, kısacası ülkemiz toplumsal ilişkilerin sisteminde geleneksel aile yapısının önemini koruması ve kadının pasif rolünün sürmesi ile açıklanabilir.

Cezaevlerine giren ve çıkan hükümlülerin cürüm ve kabahat-lara göre dağılımına bakıldığında yığılmanın cürümler açısından önceki kişilere karşı, sonra da mala karşı işlenen cürümlerin iz-bunu genel töreler ve aile düzenine karşı işlenen cürümlerin iz-lediği görülür. Kabahatlar açısından da en çok yığılma özel ka-nunlara göre işlenen kabahatlerde görülür. Bunu genel ahlâka karşı işlenen kabahatler ve mülkün korunmasına karşı işlenen kabahatler izler.

II. Araştırma İle İlgili Bilgiler :

A — Araştırmanın Konusu : Suçluluk sorun alanı ile ilgilidir.

B — Araştırmanın Amacı : Ülkemizde yeterince üzerinde du-rulmayan suçluluk alanı ile ilgili olarak Sivas yarıyaçık kadın ve erkek cezaevlerindeki hükümlülerden hem genel durumları ile il-gili hem de işledikleri suç ile yani suçluluk durumları ile ilgili bilgiler toplanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede suçluları suça iten koşullar ortaya konulacaktır. Özellikle suç işlemiş olan insan-ların toplumsal kökenlerine, suç işledikleri andaki konumlarına, durumlarına ilişkin bilgiler elde edilmeye çalışılacaktır.

C — Araştırmanın Kapsamı : Araştırma Sivas yarıyaçık ceza-evi hükümlülerini kapsamaktadır. 1985 yılı Haziranında cezaevle-

rindeki hükümlü sayısı 275 erkek, 30 kadın olmak üzere toplam 305 olarak tespit edilmiştir. Bu 305 hükümlü de araştırma kap-samında yer almıştır.

D — Araştırmanın Yöntemi ve Uygulanması : Araştırmamız bilimsel yöntemin gereklerine uygun olarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızda anket, görüşme (müllakat) teknikleri ile ka-yıtların incelenmesi tekniklerine başvurularak veri toplanmıştır. Araştırmanın başlangıcında yapılan ön çalışmada ilgililerle görü-şülmüş, mevcut yayınlar incelenmiş ve izlenecek yol saptanmıştır. Ön çalışma sırasında (17-20 Şubat 1985) kurumdaki tüm hüküm-lülerin dosyaları incelenmiş ve gerekli bilgiler not edilmiştir. Bu bilgiler hükümlülerin suç türleri, her suç türündeki toplam hü-kümlü sayısı, her hükümlünün ne kadar süreyle mahkûm oldu-ğu ve hükümlülerin yaşı ile doğum yerleri gibi başlıklar altında derlenmiştir. Bu bilgilerin de yardımıyla düzenlenen ve birkaç hükümlüde ön denemesi yapıldıktan sonra son şekli verilen an- ket 29 adet kapalı uçlu 4 adet birden fazla seçeneğe işaretlenen ve 2 adet ve açık uçlu olmak üzere 35 adet sorudan oluşmuştur. Ankette hükümlülerin suç işledikleri andaki konumları, onları su- ça iten nedenler, aile yapıları, gelir durumları, işledikleri suç tür-leri, cezalandırmanın amacına ulaşip ulaşmadığı, tahliyeden son-raki karşılaşılabilecek durumlar ile ilgili bilgileri elde edecek türde sorular yer almıştır. Alan çalışması 1 Haziran 1985 te başlamıştır ve üç haftada tamamlanmıştır. Bu uygulamada daha önceden ha-zırlanan bir erkek bir kız öğrenci ile kuruma daha önce görev yapmış bir bayan psikolog ve bir erkek araştırma görevlisi katkı-da bulunmuştur. Her hükümlü ile ortalama 30 dakika süre ile gö-rüşülmüştür. Bazı görüşmelerde süre oldukça uzamıştır. Bu da hükümlülerin yaşadıkları olayları uzun anlatmalarından kaynaklan-mıştır. Tüm hükümlüler görüşme ve ankete katılım göstermişler-dir. Bunda kendilerinin daha önce tanıdıkları psikolog bayan ile sevilen yöneticilerin tutumu büyük rol oynamıştır.

Uygulama tamamlandıktan sonra anket verilerinin dokümlü yapılmış H.Ü. Bilgi İşlem Merkezinde değerlendirilmiş ve elde edilen bilgilerin tümünden yararlanılarak gerekli tablolar sağlan-mıştır.

Bu yazıda elde edilen tabloların yer darlığından dolayı sadece önemli görülen bir kısmına yer verilebilmiştir. (*)

III. Araştırma Bulguları :

Sivas Yarıaçık kadın ve erkek cezaevinde yapılan araştırma sonucu elde edilen veriler hükümlülerin genel durumlarına ilişkin bilgiler ve suçluluk durumlarına ilişkin bilgiler başlıkları adı altında toplanmıştır.

A) Hükümlülerin Genel Durumlarına İlişkin Belgeler :

Hükümlülerin 275 adedinin erkek, 30 adedinin kadın olduğunu daha önce belirtmiştik. Ülkemizde sadece Sivas'ta yarı-açık kadın cezaevi bulunması konunun her iki cins açısından ele alınmasını sağlamıştır.

Hükümlülerin yaş itibariyle dağılımları şöyledir.

TABLO — 4 : Hükümlülerin Yaş Durumları

Yaş Grubu	Sayı	%
0 - 10	0	0
11 - 20	10	3.2
21 - 30	132	43.3
31 - 40	92	30.2
41 - 50	49	16.1
51 ve Yukarısı	22	7.2
Toplam	305	100.0

Yukarıdaki yaş dağılımına bakıldığında yığılmanın 21-30 yaş grubunda olduğu görülmüştür. Bunu 31-40 yaş grubu izler. Buradan hareketle, hükümlülerin çoğunun (% 73,5) orta yaş grubunda olduğu (21-40) söylenebilir. Bu durum Tablo I'de yer alan D.İ.E. verileri ile de paralellik göstermektedir.

(*) Söz konusu araştırma C. Ü. Sosyoloji Bölümü'nde tarafımızdan yönetilen bir Yüksek Lisans tezi çerçevesinde yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali ÇAĞLAR «Suçluluk Sorun Alanına İlişkin Bir İnceleme: Sivas Yarı-Açık Kadın ve Erkek Cezaevi» 1985.

Hükümlülerin yerleşim birimi olarak doğum yerlerine ilişkin veriler şöyledir.

TABLO — 5 : Hükümlülerin Yerleşim Birimi Olarak Doğum Yerleri.

Yerleşim Yeri	Sayı	%
Köy	229	75.1
Bucak	5	1.6
Kasaba	31	10.2
Kent	39	12.8
Yurt Dışı	1	0.3
Toplam	305	100.0

Hükümlülerin büyük bir kısmı (% 75,1) köyde doğmuştur. Kentte doğanların oranı ise % 12,8 dir. Hükümlülerin 3/4 ü köy kökenlidir. Köy ile bucak ve kasabayı birlikte düşüncük bu oran daha da yüksektir.

Hükümlülerin son bitirilen okul itibariyle öğrenim durumlarına ilişkin bilgiler şöyledir.

TABLO — 6 : Hükümlülerin Öğrenim Durumları.

Öğrenim Durumları	Sayı	%
Okur-Yazar değil	42	13.9
Okur Fakat Yazamaz	0	0
Okur-Yazar	35	11.6
İlkokul Mezunu	181	59.8
Ortaokul ve Dengi Ok. Me.	28	9.2
Lise ve Dengi Ok. Me.	17	5.4
Üniversite ve Dengi Ok. Me.	1	0.3
Üniversite-Üstü Öğrenimli	1	0.3
Toplam	305	100.0

Hükümlülerin öğrenim durumlarına bakıldığında en büyük yığınmanın (% 59,3) ile ilkökul mezunu olanlarda ortaya çıktığı görülmüş. Hükümlülerin % 84,8'i ilkökul ve daha düşük bir öğrenim düzeyine sahiptir. Orta ve daha yüksek düzeyde öğrenim görenlerin toplam oranı ise % 15,2 dir. Böylece suçla karışan bireylerin genellikle düşük öğrenim düzeyinde bulundukları anlaşılmaktadır.

Hükümlülerin tutuklandıkları andaki medeni durumlarına ilişkin veriler de şöyledir.

TABLO — 7 : Hükümlülerin Tutuklandıkları Andaki Medeni Durumları.

Medeni Durumu	Sayı	%
Evli	205	67.2
Nişanlı veya Sözlü	5	1.6
Boşanmış (Dul)	4	1.3
Bekâr	88	28.9
Eşi Ölmüş (Dul)	2	0.7
Cevap Vermek İstemiyor	1	0.3
Toplam	305	100.0

Hükümlülerin çoğu (% 67,2) tutuklandıkları anda evlidir. Evli olanların evli olmayanlara oranla daha fazla suçla karışmış olmaları dikkat çekicidir. Çünkü sorumluluk altında olan kişilerin suçla daha az karışmış olması beklenir. Bekâr olanların oranı ise % 28,9 dur. Diğer veriler ise oldukça düşük düzeylerde.

Hükümlülerin tutuklandıkları andaki iş durumlarına ilişkin elde edilen veriler şöyledir.

TABLO — 8 : Hükümlülerin Tutuklandıkları Andaki İş Durumları.

İş Durumu	Sayı	%
İşsizdim	66	21.6
Sürekli Bir İşim Vardı	197	64.6
Geçici İşlerde Çalışırdım	42	13.8
Toplam	305	100.0

Yukarıdaki verilere göre hükümlülerin tutuklandıkları anda % 64,6 sının sürekli bir işi bulunmaktadı. İşsiz olanların oranı ise % 21,6 dur. Bu verilere göre işi olanların daha çok suçla yönelmeleri ancak gelir miktarlarının azlığı veya çokluğu ile açıklanabilecektir.

TABLO — 9 : Hükümlülerin Tutuklandıkları Andaki Ortalama Aylık Gelirleri.

Gelir Miktarı (TL.)	Sayı	%
0	32	10.5
1.000/10.000	137	44.9
10.000/20.000	57	18.7
20.001/30.000	21	6.9
30.001/40.000	11	3.6
40.001/50.000	5	1.6
50.000/ve fazlası	10	3.3
Bilmiyor	9	2.9
C.V.İ.	23	7.6

Ön çalışma sırasında hükümlülerin dosyalarından alınan verilere göre hükümlülerin ortalama beş yıldır mahkum oldukları saptanmıştır. Dolayısıyla yukarıdaki gelir miktarları hükümlülerin beş yıl önceki durumlarına ilişkindir.

Hükümlülerin aylık gelirlerine bakılınca en çok yığınmaların % 44,9 luk bir oranla 1.000/10.000 TL. arasındaki bireylerde olduğu görülmüş. Bunu % 18,7 oranı ile aylık geliri 10.001/20.000 TL. arasında olanlar izler. Hiç geliri olmayanların oranı ise % 10,5 dur. Dolayısıyla 20.000 e kadar geliri olanların oranı % 74,1 dir. Buna göre hükümlülerin gelir düzeyinin düşük olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Hükümlülerin hanehalkı üye sayıları da sorulmuş ve şu veriler elde edilmiştir.

TABLO — 10 : Hükümlülerin hane halkı üye sayıları

Üye Sayısı	Sayı	%
1 - 2	7	2.3
3	27	8.9
4	73	23.9
5	103	33.8
6	55	18.0
7	30	9.8
8	6	2.0
9 ve fazlası	4	1.3
Toplam	305	100.0

Yukarıdaki verilere göre en çok yığılma 5 rakamında % 33.8 iledir. Bunu 4 kişilik hane halkı üyeleri % 23.9 ile izler 6 kişilik hane halkı üye sayısı olanların oranı ise % 18.0 dir. Bu verilere göre hane halkı üye sayısının çoğu 4 ile 6 arasında yığılmıştır (% 75.7). Burada hükümlülerin ailelerinin daha çok çekirdek aile olduğu izlenimi kuvvetlenmektedir. Geniş ailenin çekirdek aileye oranla, bireyin sorularını daha iyi giderebildiği, dayanışmanın daha güçlü olduğu gerekçesiyle normalden saptamanın daha az yaşandığı da akla gelebilir.

B) Hükümlülerin Suçluluk Durumlarına İlişkin Bilgiler :

Bu bölümde hükümlülerin önce şu andaki mahkumiyetine neden olan suçlarının ilk suçları olup olmadığına ilişkin tabloya yer verilmiştir.

TABLO — 11 : Hükümlülerin Şu Andaki Mahkumiyetlerine Neden Olan Suçların İlk Suçları Olup Olmadığı Durumu.

İlk Suç mu?	Sayı	%
Evet	282	92.5
Hayır	23	7.5
Toplam	305	100.0

Hükümlülerin % 92.5'i, şu andaki mahkumiyetlerine neden olan suçun ilk suçları olduğunu belirtmiştir. Tüm hükümlülerin % 7.5'i ise daha önce de suç işlediklerini belirtmişlerdir.

Bu durumda araştırma kapsamına alınan hükümlülerin büyük bir çoğunluğunun ilk kez suç işleyip mahkum oldukları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada daha önce suç işlemiş olan hükümlülerin ilk suçlarının neler olduğu konusuna bakmak yararlı olacaktır.

TABLO — 12 : Daha Önce Suç İşlemiş Olan Hükümlülerin İlk Suçlarının Ne Olduğu Durumu. (*)

Suç Türü	Sayı	%
Adam öldürme	7	30.0
Öldürmeye teşebbüs	6	26.0
Hırsızlık	1	4.4
Toplu kaçakçılık	1	4.4
Yaralama	1	4.4
Görevli Memura karşı gelme	1	4.4
Esrar bulundurmak ve Es. Kaç.	2	8.8
Yankesicilik	1	4.4
Silah bulundurmak	1	4.4
C.V.İ.	2	8.8
	23	100.0

Şu anki mahkumiyetlerine neden olan suçlarından önce suç işlediklerini belirten toplam 23 hükümlünün suç türlerine göre dağılımları şu biçimdedir : En büyük yığılma, % 30'luk bir oranla adam öldürme ve % 26'luk bir oranla öldürmeye teşebbüs seçeneklerinde görülmektedir. % 8.8'lik bir grup, ilk suçlarının esrar bulundurmak ve esrar kaçakçılığı olduğunu belirtirken, yine % 8.8'lik bir diğer grup ise ilk suçlarının ne olduğu konusunda bilgi vermek istememiştir. Tabloda da görüldüğü gibi ilk suçlarının kaçakçılık, yaralama, hırsızlık, görevli memura karşı gelmek, yankesicilik, silah bulundurmak olduğunu belirtenler ise % 4.4'erlik oranları oluşturmaktadırlar.

(*) Daha önce suç işleyip mahkum olduklarını belirten hükümlü sayısı 23 olduğundan, yüzdeler bu sayı üzerinden hesaplanmıştır.

Sonuçlardan hareketle, daha önce suç işlemiş olan hükümlülerin çoğunun (% 56) ilk suçlarının adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs olduğunu söylemek olanaklıdır.

Bu arada şunu belirtmekte yarar vardır: Anket sorusuna birçok suç türü seçeneği konmuş, olmasına karşın hükümlüler, ilk suçlarının tabloda belirtilen (verilen) suç türleri olduklarını belirtmişlerdir. Şimdi de hükümlülerin şu andaki mahkumiyetleri-ne neden olan suçların ne olduğu konusundaki verileri içeren tabloya yer verilecektir.

TABLO — 13 : Hükümlülerin Şu Andaki Mahkumiyetlerine Neden Olan Suçlarının Ne Olduğu Durumu :

Suç Türü	Sayı	%
Adam Öldürme	148	48.6
Öldürmeye Teşebbüs	78	25.8
Gasp	13	4.3
Hırsızlık	4	1.3
Silah Kaçakçılığı	1	0.3
Filili Livata (Küçük Çocuklara Tecavüz)	1	0.3
Uyuşturucu Madde Suçları	12	3.9
Toplu Kaçakçılık	3	0.9
Yaralama	1	0.3
Hırsızlık Mal Satma	1	0.3
Çocuğunu Satma	1	0.3
Sahte Evrak Düzenlemek	2	0.6
Esrar Bulundurmak ve Esrar Kaçak.	23	7.8
Adam Öldürme ve Silah Kaçakçılığı	1	0.3
Irza Geçme	1	0.3
Gasp ve Hırsızlık mal satma	1	0.3
Zimmet	1	0.3
Yankesicilik	1	0.3
Silah Bulundurmak	8	2.6
Adam öldürme ve kız kaçırma	1	0.3
Kız Kaçırma	2	0.6
C.V.I.	1	0.3
Toplam	305	100.0

Araştırmanın evrenini oluşturan toplam 305 hükümlünün şu andaki mahkumiyetlerine neden olan suçları öğrenilmek istendiğinde, ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır. En büyük yığılma % 48.6'lık bir oranla adam öldürme seçeneğinde görülmüştür. Bunun % 25.8'lik bir oranla öldürmeye teşebbüs, % 7.8'lik bir oranla esrar bulundurmak ve esrar kaçakçılığı, % 4.3'lük bir oranla gasp, % 3.9'luk bir oranla uyuşturucu madde, % 2.6'lık bir oranla silah bulundurmak, % 1.3'lük bir oranla hırsızlık, % 0.9'luk bir oranla toplu kaçakçılık, % 6'lık bir oranla kız kaçırma ve yine % 6'lık bir oranla sahte evrak düzenleme suçlarını işleyenler izlenmektedir. Tabloda görülen diğer suç türlerinden her birinin oranı ise % 0.3 tür.

Bir önceki tablonun verilerine paralellik gösteren bu veriler hükümlülerde başta adam öldürme olmak üzere, öldürmeye teşebbüs suçlarının en büyük yoğunluğu (% 74.4) oluşturmaları, araştırmanın kuramsal kısmında da belirtildiği gibi, temelde ülkeyimizin yapısal koşullarının bir ürünüdür denilebilir. Öyle ki, toplumumuzdaki geleneksel değer yargılarının özelliği olan «erkeklik», «namus», «şeref» v.b. gibi anlayışların katılığı, bu suçların ön plana çıkmasına yol açmaktadır.

Adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçlarından sonraki yoğunluğu oluşturan uyuşturucu madde suçları ise temelde, geçmiş olanaklarının bir sonucu ortaya çıkmaktadır. Hükümlüler, genellikle düşük gelir ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip kimse-lerdir. Bu durumda maddi yoksunluk insanları, kendi yaşamlarını devam ettirebilmek için değişik arayışlara sokabilmektedir.

Sonuç olarak şunu söylemek olanaklıdır. Ülkemizde görülen suç türleri başta geleneksel değer yargıları ve maddi yoksunluk olmak üzere daha çok eğitim eksikliği, bilinçsizlik ve katı toplumsal ilişkilere göre biçim kazanmaktadır. Diğer bir deyişle, ülkemizde görülen suç türleri, toplumumuzun yapısal koşullarının ürünü olarak biçim ve nitelik kazanmaktadır. Ancak bu arada belirtilmesi gereken diğer bir önemli nokta ise şudur : Ülkemizde, genelde siyasal suçlular bulunmasına karşın, tablolarda bu suç türü görülmemiştir. Bunun tek nedeni ise, araştırmanın yürütüldüğü kurum olan yarı-açık cezaevinde siyasal hükümlülerin bulunmamasıdır. Diğer bir deyişle, siyasal hükümlüler yarı-açık cezaevlerine gönderilmemektedirler. Yarı-açık cezaevlerinde sadece adi hükümlüler bulunmaktadır. Dolayısıyla suç türleri, adi hükümlülerin işledikleri suç türleri olarak gündeme gelmektedir.

Ülkemizdeki suç ve suçluluğu açıklayabilmek için açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer konu ise hükümlülerin ilk suçlarını nerede işledikleridir. Burada amaç, yerleşim birimleri açısından suça yönelmenin bir anlam taşıyıp taşımadığını açığa çıkarmaktır. Şimdi konuyla ilgili tablo verilecektir.

TABLO — 14 : Hükümlülerin İlk Suçlarını Nerede İşledikleri Durumu (Yerleşim Yeri Olarak)

Yerleşim Yeri	Sayı	%
Köy	172	56.4
Kent	77	25.2
Bucak	14	4.6
Yurt Dışı	1	0.3
Kasaba	41	13.5
Toplam	305	100.0

Hükümlülerin ilk suçlarını nerede işledikleri konusuna bakıldığında, çoğunluğun (% 56.4) ilk suçunu köyde işlediğini belirttiği görülmektedir. İlk suçunu kentte işlediklerini belirtenlerin oranı % 25.2 kasabada işlediğini belirtenlerin oranı % 13.5, bucakta işlediklerini belirtenlerin oranı ise % 4.6'dır. Hükümlülerin ancak % 3'lük bir bölümü, ilk suçunu yurt dışında işlediğini belirtmiştir.

Tablodaki veriler, köyde işlenen suçların yoğunlukta olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, dağılımlardan çıkan sonuç; kırdan işlenen suçların kentsel yerleşim birimlerine göre (bucak, kasaba, kent) fazla olduğu görülmektedir.

Kırsal yerleşim birimlerinde suçluluk eğilimi, daha çok geleneksel değer yargıları ile erkeklik, namus ve şeref gibi değerlerin algılanış ve yorumlanış biçimleri v.b.) maddi yoksunluklara (düşük gelir, eğitimsizlik v.b.) bağlanabilir. Kentsel yerleşim birimlerindeki suçluluk eğilimi ise, en genelde kentsel yaşamın karmaşıklığı ile açıklanabilir. Öyleki, kentsel yerleşim birimlerinde bireyler arasındaki ilişkilerde yardımlaşma ve dayanışma gibi so-

run emici mekanizmalar; ikincil ilişkiler boyutunda bir özelliğe sahiptirler. Diğer bir deyişle, kentsel yerleşim birimlerinde bireyler, çoğu kez yalnız başlarına sorunlarını çömek ve gereksinimlerini karşılamak zorundadırlar. Böyle bir durum ise, bireyin yaşadığı gerginliklerin artması ve sonuçta normalden sapmanın, suç işlemiş olmanın gerçekleşmesi demektir.

Şimdi de hükümlülerin ailelerinde ve yakınlarında suç işleyenlerin olup-olmadığı durumuna ilişkin verileri içeren tabloya yer verilecektir.

TABLO — 15 : Hükümlülerin Ailelerinde ve Yakınlarında Suç İşleyenlerin Olup Olmadığı Durumu.

Suç İşleyen	Sayı	%
Var	98	32.1
Yok	207	67.9
Toplam	305	100.0

Hükümlülerin ailelerinde ya da yakınlarında suç işleyenlerin olup olmadığının bakıldığında çoğunluk (% 67.9) olmadığını belirtmiştir. Ailelerinde ya da yakınlarında suç işleyenlerin olduğunu belirten hükümlülerin oranı ise % 32.1'dir.

Sonuçlar değerlendirildiğinde; ailelerinde ya da yakınlarında suç işleyenlerin olmadığını belirtenler çoğunlukta olmasına karşın, ailelerinde ya da yakınlarında suç işleyenlerin var olduğunu belirtenlerin oranı ise küçümsenecek bir oran değildir. Çünkü bu oran, tüm hükümlülerin hemen hemen 1/3'ünü (% 32.1) oluşturmaktadır. Dolayısıyla üzerinde durulması gereken bir durum olarak gündeme gelmektedir. Diğer bir deyişle, suç işleyen hükümlülerin ailelerinde ve yakınlarında da suçlu davranışlara yönelmiş olma önemli bir yer tutmaktadır. Buradan hareketle, ailelerinde ya da yakınlarında suça karışmış olmanın, bireylerin suça yönelmelerinde etken olduğu söylenebilir.

Şimdi de hükümlülerin suç işleme nedenleri üzerinde durulacaktır.

TABLO — 16 : Hükümlülerin Suç İşleme Nedenleri

Nedenler	Sayı	%
İşsizlik	16	5.3
Düşmanlık	39	12.8
İlgisizlik	5	1.7
Geçimsizlik	11	3.7
Dikkatsizlik	6	1.9
Cinsel Doyumsuzluk (İstek)	1	0.3
Alkolik olma	1	0.3
Bunalıma girme	3	0.9
Yoksulluk	68	22.3
Hakarete uğrama	117	38.4
Kimse-sizlik	6	1.9
Bilgisizlik-Cahillik	14	4.6
Arazi anlaşmazlığı	12	4.0
İş anlaşmazlığı	1	0.3
Görev gereği	1	0.3
C.V.İ.	4	1.3
Toplam	305	100.0

Hükümlülerin suç işleme nedenlerine bakıldığında en büyük yığılmanın, % 38.4'lük bir oranla hakarete uğrama seçeneğinde olduğu görülmektedir. Bu oranı, % 22.3'lük bir oranla yoksulluk, % 12.8'lük bir oranla düşmanlık, % 5.3'lük bir oranla işsizlik, % 4.6'luk bir oranla bilgisizlik-Cahillik, % 4'lük bir oranla arazi anlaşmazlığı, % 3.7'lük bir oranla geçimsizlik, % 1.9'luk bir oranla dikkatsizlik, yine % 1.9'luk bir oranla kimsesizlik ve % 1.7'lük bir oranla ilgisizlik seçeneğini işaretleyenlerin oranı izlenmektedir. Neden suç işledikleri konusunda bilgi vermek istemediğini belirtenlerin oranı % 1.3, suç işleme nedeni olarak bunalıma girmeyi gösterenlerin oranı ise % 0.9 dur. Suç işleme nedeni olarak iş anlaşmazlığını, cinsel doyumsuzluk ve alkolik olmayı gösterenler ise % 0.3'lük oranlar oluşturmaktadır. Görevi gereği suç işlediğini belirtenler ise sadece % 0.3'lük bir grubu oluşturmaktadır.

Tablodaki verilerde, hükümlülerin suç işleme nedeni olarak hakarete uğrama en büyük oranı oluşturmaktadır. Daha önce de geleneksel değer yargılarının egemen olduğu toplumsal ilişkiler

sistemimizde «Erkeklik», «namus» ve «şeref» gibi konuların bir çok değerinde tutulduğu ve bunların bireyler için önemli açıldığını. Buradan çıkan sonuç söz konusu açıklama ve görüşleri doğrulamaktadır. Çünkü hakarete hedef olan değerler, geleneksel ilişkilerin sonucu olarak bireyler açısından büyük bir önem sahiptir. Bireyler, bu değerleri korumak için çoğu kez hiç bir özveriden kaçınmazlar.

Oran açısından ikinci sırayı alan yoksulluğun da bireylerin suç işlemelerinde önemli olduğu görülmektedir. Yoksulluk, daha çok gelir düzeyi düşük bireylerin varlığını gösterir. Yani düşük gelirli bireyler, yaşamları için zorunlu gereksinimlerini karşılayabilmekte çoğu kez güçlük çekerler. Bu süreç içerisinde yasal olmayan yollara saparlar ki bu da suçlu davranış demektir. Buradan hareketle, tüm hükümlülerin hemen hemen 1/4'inin (% 22.3) suç işleme nedeni olarak gündeme gelen yoksulluğun, üzerinde durulması gereken bir sorun olduğu rahatlıkla söylenebilir. Aynı şekilde, daha çok çıkar çatışmalarının ürünü olduğu söylenebilecek olan düşmanlık da önemli bir suç nedeni olarak gündeme gelmektedir.

Hükümlülerin suç işlemelerine yol açan diğer önemli bir etken ise işsizlik olarak belirmektedir. Diğer bir deyişle, daha çok toplumsal yaşam biçiminin ürünü olan işsizlik de bireylerin suçla karşılaşmalarında önemli bir etken olarak görülmektedir. İşsiz, dolayısıyla geliri olmayan bireyler, zorunlu yaşamsal gereksinimlerini karşılamak için yasal olmayan yollara sapabilmektedirler. Arazi anlaşmazlığı da bu durumun bir ürünüdür denilebilir. Çünkü bireyler, yaşamsal gereksinimlerini daha iyi karşılayabilmek için daha fazla gelir elde etmek zorundadırlar. Arazi anlaşmazlığı da bu süreç içinde ve özellikle kırsal yörelerde gündeme gelen bir suç işleme nedenidir.

Düşük eğitim düzeyinin ürünü denilebilecek olan bilgisizlik-cahillik ve geçimsizlik de suç nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak şunu söylemek olanaklıdır. Suç işleme nedenleri ister yoksulluk, hakarete uğrama, arazi anlaşmazlığı isterse de öğrenim düzeyinin düşüklüğü v.b. olarak gündeme gelirse gelsin; hangi açıdan bakılırsa bakılsın varolan toplumsal ilişkiler sisteminin niteliğine göre biçim kazanırlar. Dolayısıyla suçun kaynağını varolan toplumsal yaşam biçiminde aramak gerekir demek olanaklıdır.

Suç işleme nedenlerine ilişkin verileri içeren tablodan sonra şimdi de, hükümlülerin suç işledikleri andaki koşullar tekrarlandığında suç işleyip işlemeyecekleri konusunu açıklığa kavuşturmak için ilgili tabloya yer verilecektir.

TABLO — 17 : Hükümlülerin, Suç İşledikleri Andaki Koşullar Tekrarlandığında Suç İşleyip İşlemeyecekleri Durumu.

	Sayı	%
Evet	95	31.2
Hayır	190	62.3
Bilmiyorum	5	1.6
C.V.I.	15	4.9
Toplam	305	100.0

Araştırma evrenini oluşturan hükümlülerin, suç işledikleri andaki koşullar tekrarlandığında suç işleyip işlemeyecekleri durumuna bakıldığında; en büyük yığılmanın, % 62.3'ük bir oranla «hayır» seçeneğinde olduğu görülmektedir. Hükümlülerin % 31.2 si ise, aynı koşullar tekrarlandığında suç işleyebileceklerini belirtmişlerdir. Bu konuya cevap vermek istemeyenlerin oranı % 4.9, böyle bir durumda ne yapacaklarını bilemediklerini belirtenlerin oranı ise % 1.6'dır.

Tablodaki verilere bakıldığında, cezalandırmanın suçlu davranışları önlemede önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Sonuç olarak, daha önce cezaevinde kalmış olmanın bireylerin tekrar suça yönelmemelerinde etken olduğunu söylemek olanaklıdır. Ancak bununla birlikte, suç işleyebileceklerini belirtenlerin oranı da (% 31.2) azımsanacak bir oran değildir. Bu durum, cezalandırma olayının tam anlamıyla amacına varmadığının göstergesidir denilebilir. Fakat şu da bir gerçektir ki, cezalandırma biçimleri ne kadar katı olursa olsun, önlenemeyecek suçlu davranışlar yine varolacaktır. Öyleki,* katı bir namus anlayışına sahip birey için, ne tür bir cezalandırma gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, konuya yaklaşımı kısacası anlayışı değiştirilmedikçe suçlu davranıştan alıkonulması pek kolay olmaz. Diğer bir deyişle bazı

konular ve değerler bireyler için üstün tutulduğu, kutsal sayıldığı sürece cezalandırmanın tam anlamıyla amacına erişeceği söylenemez. Bütün bu davranışlar ise varolan toplumsal yaşam biçiminin ürünüdür. Daha açıkçası, bireylerin bazı değerlere tepkileri, onların kişilik yapılarına önemli ölçüde bağlıdır. Kişilik yapısı ise, bireyin yetiştirme tarzı, ailesi, çevresi ile ilişkileri, öğrenimi v.b. gibi toplumsallaşma sürecinin bir ürünüdür. Dolayısıyla, cezalandırmanın amacına erişip erişmeyeceği, bir anlamda toplumsallaşma sürecinin bireye kazandırdıkları ile de yakından ilgilidir denilebilir. Yine birey açısından toplumsallaşma süreci ile ilgili olan bir diğer konu ise, hükümlülerin işledikleri suç sabit görülmesine karşın kendilerini suçlu bulup bulmadıklarıdır. Şimdi söz konusu durumu açıklığa kavuşturacak olan tabloya yer verilecektir.

TABLO — 18 : Hükümlülerin, İşledikleri Suç Sabit Görülmesine Karşın Kendilerini Suçlu Bulup Bulmadıkları

Durumu.	Suçlumsunuz?	Sayı	%
Evet		121	39.7
Hayır		170	55.8
Bilmiyorum		5	1.6
C.V.I.		9	2.9
Toplam		305	100.0

Hükümlülerin işledikleri suç sabit görülmesine karşın kendilerini vicdanen suçlu bulup bulmadıkları konusuna bakıldığında, ilginç denilebilecek bir sonuç ortaya çıkmıştır. Öyleki, hükümlülerin yarısından fazlası (% 55.8) kendilerini vicdanen suçlu bulmadıklarını belirtmiş ve bir anlamda işledikleri suçların normalliğini savunur olmuşlardır. Bu durumun da toplumsal ilişkiler sisteminin ürünü olduğu söylenebilir. Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi bazı değerlerin kutsallığına inanan bireyler, bu değerler için işlemiş oldukları suçları, yapulması gereken birer eylem olarak değerlendirmektedirler. Örneğin, karısını bir başkasıyla ilişki kurduğu için öldüren birey, «namusumu temizledim» anlayışından hareketle, yaptığı eylemi savunabilmekte ve kendisini vicdanen

Suç işleme nedenlerine ilişkin verileri içeren tablodan sonra şimdi de, hükümlülerin suç işledikleri andaki koşullar tekrarlandığında suç işleyip işlemeyecekleri konusunu açıklığa kavuşturmak için ilgili tabloya yer verilecektir.

TABLO — 17 : Hükümlülerin, Suç İşledikleri Andaki Koşullar Tekrarlandığında Suç İşleyip İşlemeyecekleri Durumu.

	Sayı	%
Evet	95	31.2
Hayır	190	62.3
Bilmiyorum	5	1.6
C.V.I.	15	4.9
Toplam	305	100.0

Araştırma evrenini oluşturan hükümlülerin, suç işledikleri andaki koşullar tekrarlandığında suç işleyip işlemeyecekleri durumuna bakıldığında; en büyük yığılmanın, % 62.3'ük bir orana «hayır» seçeneğinde olduğu görülmektedir. Hükümlülerin % 31.2'si ise, aynı koşullar tekrarlandığında suç işleyebileceklerini belirtmişlerdir. Bu konuya cevap vermek istemeyenlerin oranı % 4.9, öyle bir durumda ne yapacaklarını bilemediklerini belirtenlerin oranı ise % 1.6'dır.

Tablodaki verilere bakıldığında, cezalandırmanın suçlu davranışları önlemede önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Sonuç olarak, daha önce cezaevinde kalmış olmanın bireylerin tekrar suça yönelmemelerinde etken olduğunu söylemek olanaklıdır. Ancak bununla birlikte, suç işleyebileceklerini belirtenlerin oranı da (% 31.2) azımsanacak bir oran değildir. Bu durum, cezalandırma olayının tam anlamıyla amacına varmadığının göstergesidir denilebilir. Fakat şu da bir gerçektir ki, cezalandırma biçimleri ne kadar katı olursa olsun, önlenemeyecek suçlu davranışlar yine varolacaktır. Öyleki, katı bir namus anlayışına sahip birey için, ne tür bir cezalandırma gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, konuya yaklaşımı kısacası anlayışı değiştirilmedikçe suçlu davranıştan alıkonulması pek kolay olmaz. Diğer bir deyişle bazı

konular ve değerler bireyler için üstün tutulduğu, kutsal sayıldığı süreçte cezalandırmanın tam anlamıyla amacına erişeceği söylenemez. Bütün bu davranışlar ise varolan toplumsal yaşam biçiminin ürünüdürler. Daha açıkçası, bireylerin bazı değerlere tepkileri, onların kişilik yapılarına önemli ölçüde bağlıdır. Kişilik yapısı ise, bireyin yetiştirme tarzı, ailesi, çevresi ile ilişkileri, öğrenimi v.b. gibi toplumsallaşma sürecinin bir ürünüdür. Dolayısıyla, cezalandırmanın amacına erişip erişmeyeceği, bir anlamda toplumsallaşma sürecinin bireye kazandırdıkları ile de yakından ilgilidir denilebilir. Yine birey açısından toplumsallaşma süreci ile ilgili olan bir diğer konu ise, hükümlülerin işledikleri suç sabit görülmesine karşın kendilerini suçlu bulup bulmadıklarıdır. Şimdi söz konusu durumu açıklığa kavuşturacak olan tabloya yer verilecektir.

TABLO — 18 : Hükümlülerin, İşledikleri Suç Sabit Görülmesin e Karşın Kendilerini Suçlu Bulup Bulmadıkları

Durumu.	Suçlumsunuz?	Sayı	%
Evet		121	39.7
Hayır		170	55.8
Bilmiyorum		5	1.6
C.V.I.		9	2.9
Toplam		305	100.0

Hükümlülerin işledikleri suç sabit görülmesine karşın kendilerini vicdanen suçlu bulup bulmadıkları konusuna bakıldığında, ilginç denilebilecek bir sonuç ortaya çıkmıştır. Öyleki, hükümlülerin yarısından fazlası (% 55.8) kendilerini vicdanen suçlu bulmadıklarını belirtmiş ve bir anlamda işledikleri suçların normalliğini savunur olmuşlardır. Bu durumun da toplumsal ilişkiler sisteminin ürünü olduğu söylenebilir. Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi bazı değerlerin kutsallığına inanan bireyler, bu değerler için işlemiş oldukları suçları, yapılması gereken birer eylem olarak değerlendirmektedirler. Örneğin, karısını bir başkasıyla ilişki kurduğu için öldüren birey, «namusumu temizledim» anlayışından hareketle, yaptığı eylemi savunabilmekte ve kendisini vicdanen

İşledikleri suçlardan dolayı kendilerini vicdanen suçlu bulanların oranı ise % 39.7'dir. Bu oran da azımsanacak bir oran değildir. Tüm hükümlülerin, % 2.9'luk bir bölümü işledikleri suçlardan dolayı kendilerini vicdanen suçlu bulup bulmadıkları konusuna cevap vererek istemediklerini, % 1.6'lık bir diğer bölümü ise bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişler.

Aynı konuya yakın bir diğer konu ise, hükümlülerin, işledikleri ya da yargılandıkları suçlardan dolayı pişmanlık duyup duymadıkları durumudur. Şimdi ilgili tabloya yer verilecektir.

TABLO — 19 : Hükümlülerin, İşledikleri ya da Yargılandıkları Suçlardan Dolayı Pişmanlık Duyup Duymadıkları Durumu.

Pişmanmısınız?	Sayı	%
Evet	217	71.2
Hayır	69	22.6
Bilmiyorum	7	2.3
C.V.f.	12	3.9
Toplam	305	100.0

Hükümlülerin, işledikleri ya da yargılandıkları suçlardan dolayı pişmanlık duyup duymadıklarına bakıldığında, şu biçimde bir dağılım görülmektedir. Hükümlülerin % 71.2'lik bir bölümü işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyduğunu, % 22.6'lık bir bölümü pişmanlık duymadığını, % 3.9'luk bir bölümü bu konuya cevap vermek istemediğini ve % 2.3'lük bir bölümü ise bu konuda bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir.

Tablodaki veriler değerlendirildiğinde, hükümlülerin büyük bir çoğunluğunda (% 71.2) pişmanlık olayının görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bir anlamda cezalandırmanın belli bir oranda da olsa amacına ulaştığını göstermekte ve Tablo 17'nin verilerine paralellik görülmektedir. İşledikleri ya da yargılandıkları suçtan dolayı pişmanlık duymadıklarını belirtenlerin oranının ikinci sırayı alması ise sık sık belirtildiği gibi katı geleneksel değerlerin, toplumsal ilişkiler sistemimizde önemli bir yer tuttuğuna bağlanabilir. Çünkü bu bireyler, işledikleri suçları, gündelik ya-

şamalarında yapılması gereken normal birer davranış olarak yorumlamaktadırlar. Dolayısıyla pişmanlık duymak söz konusu olmamaktadır.

Şimdi de hükümlülerin tahliyeden sonraki durumlarına, beklentilerine ve yapmak istediklerine ilişkin bilgileri, verileri içeren tablolara yer verilecektir.

C — Hükümlülerin Tahliyesinden Sonraki Durumlarına İlişkin Bilgiler :

Bu başlık altında ilk önce hükümlülerin, tahliye olduktan sonra ne gibi durumlarla karşılaşacaklarını tahmin ettikleri konusuna ilişkin tabloya yer verilecektir.

TABLO — 20 : Hükümlülerin Tahliye Olduktan Sonra Karşılaşacaklarını Tahmin Ettikleri Durumlar

A : Sayı	B : %	Evet	Hayır	Toplam
İşsiz Kalma	A 116 B 38.1	189	61.9	305 100
Hemen İş Bulma	A 73 B 23.9	232	76.1	305 100
Öldürülme	A 40 B 13.1	265	86.9	305 100
Düşünmedim	A 21 B 6.8	284	93.2	305 100
Bilmiyorum	A 18 B 5.9	287	94.1	305 100
Toplum Tarafından Kabul Edilmeme	A 44 B 14.4	261	85.6	305 100
Toplum Tarafından Kabul Edilme	A 7 B 2.3	298	97.7	305 100

C.V.f.

Hükümlülerin, tahliye olduktan sonra ne gibi durumlarla karşılaşacaklarını umdukları konusuna bakıldığında, işsizlikle karşılaşacaklarını umanların (% 38.1) yoğunlukta olduğu görülmektedir. % 23.9'luk bir diğer bölüm ise, tahliye olduktan sonra hemen iş bulabileceğini umduğunu belirtmiştir. % 14.4'lük bir bölüm, tahliye olduktan sonra toplum tarafından kabul göreceğini, % 13.1'lik bir bölüm hasımları tarafından öldürülebileceğini umduğunu belirtmiş; % 6.8'lik bir bölüm ise bu konuda hiç düşünmediğini, % 5.9'luk diğer bir bölüm ise toplum tarafından kabul edilmeyeceğini umduğunu belirtmiştir. % 2.3'lük bir bölüm, böyle bir soruya cevap vermek istemediğini, belirtmiştir.

Tablonun geneli göz önüne alındığında, tahliyeden sonra işsiz kalma endişesinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Hükümlülerin tahliye olduktan sonra işsiz kalacaklarını ummalarının nedeni ise, genelde ülkemizin iş yaşamını bilmelerine bağlanabilir. Çünkü, ilgili tablolarda görüldüğü gibi, hükümlülerin çoğunluğu, işsiz olanlardan, düşük gelir düzeyine sahip işlerde çalışanlardan, devamlı ve yüksek gelirli bir iş bulamadıkları için sık sık iş değiştiren kimselerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra sabıkah olmak da rahat iş bulmayı engelleyen bir etkidir. Dolayısıyla hükümlülerin, tahliyeden sonra işsiz kalabileceklerini tahmin etmeleri doğaldır denilebilir.

Hemen iş bulacaklarını umanların ise, dışarda kendilerinin ya da ailelerinin düzenli bir işi olmasına bağlanabilir. Zaten hükümlülerin çoğu kır kökenli ve geleneksel çiftçilikle uğraşan kimselerden oluşmaktadır. Bu nedenle tahliyeden sonra hemen iş bulabilme tahmini de doğal olarak görülebilir.

Tahliye olduktan sonra toplum tarafından kabul göreceklərini belirtenlerin oranı (% 14.4) da genel içinde azımsanacak bir oran değildir.

Tahliyeden sonra öldürülebileceklerini düşünenlerin ise genelde adam öldürme suçlarından yatanlar olduğu söylenebilir. Çünkü toplum ya da aile, ancak bu tür suçlara olumsuz tepki göstermekte ve bireyi soyutlamaktadır.

Hükümlülerin tahliye olduktan sonra yapmayı düşündükleri iş ve şey

TABLO — 21 : Hükümlülerin Tahliye Olduktan Sonra Ne Yapmayı Düşündükleri Durumu.

Düşündükleri	Sayı	%
İş kurupçalışmayı	28	9.2
Hiç bir şey yapmamayı	10	3.3
Memleketi terk etmeyi	19	6.3
Düşünmedim-Bilmiyorum	6	1.9
Evim ve çocuklarımla ilgilenmeyi	2	0.6
Ev hanımı olmayı	4	1.3
Memleketi terk edip iş bulup çalışmayı	3	0.9
İş bulup (İşe girip) Çalışmayı	134	43.9
Varolan işimin başına geçmeyi	68	22.4
Yurtdışına gitmeyi	24	7.9
Askere gitmeyi	5	1.7
Hacca gitmeyi	1	0.3
Hasımlarımla düşmanlığı ortadan kaldırmayı	1	0.3

Toplam

Hükümlülerin tahliye olduktan sonra, genellikle iş bulup ya da işe girip (% 43.9) çalışmayı düşündükleri görülmektedir.

Tablodaki yığılmalar açısından ikinci sırayı, % 22.4'lük bir oranla varolan işimin başına geçmeyi seçeneğini işaretleyenler almaktadır. Bunu % 9.2'lik bir oranla yurtdışına gitmeyi, % 6.3'lük bir oranla memleketi terk etmeyi, % 3.3'lük bir oranla hiçbir şey yapmamayı düşünme seçenekleri izlemektedir. Hükümlülerin % 1.9'luk bir bölümü tahliye olduktan sonra ne yapacağı konusunu düşünmediğini, % 1.7'lik bir bölümü askere gitmeyi, % 1.3'lük bir bölümü ev hanımı olmayı düşündüğünü belirtmiştir. Tahliye olduktan sonra memleketi terk edip iş bulup çalışmayı belirtenlerin % 0.9'luk bir bölümü, evi ve çocukları ile ilgilenmeyi düşündüklerini belirtenler, % 0.3'lük bir bölümü oluşturmaktadırlar. Yine tüm hükümlülerin % 0.3'lük bir diğer bölümü ise, tahliye olduktan sonra hasımlarıyla düşmanlığı ortadan kaldırmayı düşündüğünü belirtmiştir.

Tablonun geneli göz önüne alındığında verilerin daha önce açıklandığı gibi iş ve çalışma konuları üzerinde odaklaştığı ve daha önceki söz konusu açıklamaları desteklediği görülmektedir. Diğer bir deyişle, hükümlüler en çok ilgilendiren, iş ve işe ilişkin konular olmuştur. İşin, varlığını sürdürülmesi açısından kaçınılmaz bir gereklilik olduğu göz önüne alındığında konunun önemli kendiliğinden güç ışığına çıkacaktır.

Sonuç olarak şunu söylemek olanaklıdır : Tahliye olduktan sonra hükümlüleri en çok ilgilendiren konu, iş ve çalışma yaşamına ilişkin konulardır.

Son olarak hükümlülerin, anket soruları dışındaki konulara ilişkin düşünce ve beklentilerini içeren tabloya yer verilecektir. Burada amaç, belirtildiği gibi hükümlülerin kendileri, toplum ve suç nedenleri hakkındaki düşünce ve beklentilerinin neler olduğu konusu açıklığa kavuşturmadır.

TABLO — 22 : Hükümlüleri nSöyleyecekleri Başka Şeylerin Olup Olmadığı Durumu.

	Sayı	%
Söylemek istediğim bir şey yok	61	20
Devlet bizlere sahip çıksın	6	1.9
Adalet mekanizması sağlıklı çalışmıyor öncelikle bu düzeltilmeli	13	4.4
Eğitimsizlik, bilgisizlik ve cahillik insanı suça itiyor	45	14.8
Çevre baskısı insanı suç işlemeye itiyor	12	3.9
İşsizlik ve yoksulluk insanları suç işlemeye itiyor	38	12.6
İlgisizlik ve kimsesizlik insanları suç işlemeye itiyor	1	0.3
Af edilmeliyiz	100	32.8
Buradan bir an önce kurtulup yuvama kavuşmak istiyorum	6	1.9
Suçlu toplum hazırlıyor birey işliyor, suçlu toplumdur	13	4.4
Hiç kimsenin buraya düşmesini temenni etmiyorum	3	0.9
Devlet bizi af etmeli ve iş vermelidir	3	0.9
İnsanların yaşam standartları yükselirse suç işleme oranı azalır	1	0.3
Devlet özellikle uyuşturucu maddeler için çalışmalar yapmalıdır	1	0.3
Toplumun geri kamlılığı ve sistemin bozukluğu insanları suç işlemeye itiyor	2	0.6
Toplam	305	100.0

Hükümlülerin, söyleyecekleri başka şeyleri olup olmadığı konusunda bakıldığında önemli bir bölüm (% 32.8), af edilmeleri gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Yıgıllmaların açısından ikinci sırayı alan grup ise (% 20) söyleyecekleri bir şeyleri olmadığını belirtmişlerdir. % 14.8'lik bir diğer grup ise, eğitimsizlik-bilgisizlik ve cahillüğün insanı suça ittiği konusunda görüş birliğine varmıştır. Yine, % 12.6'lık bir grup da, işsizlik ve yoksulluğun insanı suça ittiğini belirtmiştir.

Adalet mekanizmasının sağlıklı çalışmadığını ve öncelikle bunun düzeltilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı ise % 4.4'dür. Suçlu toplumun hazırladığını-bireyin işlediğini ve dolayısıyla toplumun suçlu olduğunu belirtenlerin oranı ise yine % 4.4'dür. % 3.9'lık bir grup bireyi suç işlemeye çevre baskısının ittiğini, % 1.9'lık bir grup da cezaevinden bir an önce kurtulup yuvasına kavuşmak istediğini belirtmiştir. Yine % 1.9'lık bir grup, devletin kendilerini ne sahip çıkmasını istemiş, 0.9'lık bir diğer grup ise hiç kimsenin cezaevine düşmesini temenni etmediğini belirtmiştir.

Devlet bizleri af etmeli ve iş vermelidir diyenlerin oranı % 0.9, toplumun geri kalmışlığı ve sistemin bozukluğu insanları suç işlemeye itiyor diyenlerin oranı ise 0.5'dir. Devlet, özellikle uyuşturucu maddeler için çalışmalar yapmalıdır, insanların yaşam standartları yükselirse suç işleme oranı azalır ve ilgisizlik-kimsesizlik insanı suça itiyor diyenlerin oranı ise % 0.3'lük bir miktarı oluşturmaktadır.

Tablonun geneli göz önüne alındığında hükümlülerin, hemen her konuda devlete seslendikleri görülmektedir. O'ndan yardım, ilgi, af ve iş en önemli beklentiler arasındadır. Bu durumun temelde, ülkemiz toplumsal ilişkilerindeki «Devlet Baba» anlayışının ürünü olduğu söylenebilir. Çünkü ülkemiz insanının genelinde devlet, her şeyin üzerinde görülen ve bir nevi kutsallığı olan Tanrı'dan sonra sığınılacak tek birimdir. Konuya bu açıdan bakıldığında hükümlülerin, devletten beklentilerinin olması doğaldır denilebilir.

Bunun yanısıra hükümlülerin eğitimsizliği, bilgisizliği, işsizlik ve yoksulluğu önemli ölçüde bir suç neden olarak görmese de düşündürücüdür. Çünkü daha önce ilgili tablolarda da aynı konular gündeme gelmişti. Dolayısıyla, suç ve suçluluğa yaklaşımda, bu konular üzerinde özellikle durulması gerekmektedir.

IV. Değerlendirme ve Sonuç :

Araştırma evrenini oluşturan hükümlülerin büyük bir çoğunluğu erkeklerdir.

Hükümlüler, genellikle orta yaş grubundandır (15-40) ve suç bu yaş grubunda karışmıştır. Hükümlülerin 3/4'ü köy kökenlidir.

Suçu kurşınmış olan bireyler, düşük öğrenim düzeyine (ilk okul ve daha düşük öğrenim) sahiptirler.

Medeni durum ile suçluluk arasındaki ilişkiye bakıldığında, hükümlülerin çoğunluğu evli iken suç işlemiştir. Suç işlediklerinde evli olmayanlar da önemli bir oran oluşturmaktadır.

İşsizlik, bireylerin suçlu davranışlara yönelmelerinde önemli bir etkidir.

Hükümlülerin büyük bir çoğunluğunun tutuklandıkları anda gelirinin düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Hükümlülerin aileleri da ha çok çekirdek aileden oluşmuştur.

Hükümlülerin büyük bir çoğunluğu ilk kez suç işlemişlerdir. Daha önce suç işlediklerini belirten hükümlüler, çoğunlukla adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs suçlarını işlemişlerdir.

İlk kez suç işlediklerini belirten hükümlüler, çoğunlukla baş ta adam öldürme, öldürmeye teşebbüs olmakla birlikte esrar bulundurma ve esrar kaçaklığı, gasp, uyuşturucu madde suçları, silahlı bulundurma suçlarını işlemişlerdir.

Kırda işlenmiş olan suçlar, kentsel yerleşim birimlerinde işlenmiş olan suçlara oranla daha fazladır.

Başta hakarete uğrama ve yoksulluk olmak üzere düşmanlık, işsizlik, bilgisizlik-cahillik, arazi anlaşmazlığı ve geçimsizlik en önemli suç işleme nedenleridir.

Hükümlülerin çoğunluğu, suç işledikleri andaki koşullar tek rarlandığında suç işlemeyeceklerini belirtmelerine karşın, oranı azımsanamayacak bir bölümü (% 32.1) aynı koşullarda tekrar suç işleyebileceklerini belirtmişlerdir.

Hükümlülerin çoğunluğu işledikleri suçlardan dolayı kendilerini vicdanen suçlu görmemektedirler. Ancak buna karşın yine çoğunluk, işledikleri suçlardan dolayı pişmanlık duyduğunu belirtmiştir. İşledikleri suçlardan dolayı pişmanlık duymadıklarını belirtenlerin oranı (% 22.6), pişmanlık duyanlara oranla az olmasına karşın azımsanacak bir oran değildir.

Hükümlüler tahliye olduktan sonra daha çok işsiz kalacaklarını, bununla birlikte toplum tarafından kabul edileceklerini belirtmişlerdir.

Hükümlüler, tahliye olduktan sonra en çok ilgilendiren konular iş ve çalışma yaşamına ilişkin konulardır. Diğer bir deyişle hükümlüler tahliye olduktan sonra genellikle iş bulup (işe girip) çalışmayı, varolan işlerinin başına geçmeyi ve iş kurup çalışmayı düşüncülerini belirtmişlerdir.

Hükümlülerin, başka söyleyeceklerinin olup olmadığı konusunda öncelikle af edilmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra şu görüşleri ile sürmüşlerdir : Eğitimsizlik bilgisizlik ve cahillik insanı suça itiyor, işsizlik ve yoksulluk insanı suça itiyor. Adalet mekanizması sağlıklı çalışmıyor, devlet öncelikle bunu düzeltmelidir.

Devlet bize sahip çıkmalıdır. Devlet bize iş olanağı sağlamalıdır. Suçlu birey değil toplumdur. Kısacası hükümlüler, hemen hemen her konuda devlete seslenmektedirler. O'ndan yardım, ilgi, af ve iş gibi konular, en önemli beklentilerini oluşturmaktadır.

Bu tür çalışmalarda konular işlenip açıklandıktan ve değerlendirildikten sonra genellikle bir takım önerilerin geliştirilmesi beklenir. Ve doğaldır ki çeşitli öneriler geliştirilebilir. Ancak geliştirilen öneriler çoğunlukla yüzeysel olmaktan ya da geçici rahatlama sağlayan reçeteler olmaktan başka bir anlam taşımazlar. Çünkü suçluluk en genel anlamda, bireylerin toplumsal değerler, kurallar ve kurullarla aralarındaki hoşnutsuzluk ve çatışmalar sonucu oluşan bir tepkidir. Toplumsal değişimin hızlı olduğu dönemlerde bu durum daha belirgindir.

Toplumsal değerler, kurallar ve kurumlar ise bir bütün olarak varolan toplumsal yapıyı korumak, sürdürmek ve devamlı kılmak amacına yöneliktirler. Bu konuya derinlemesine bakıldığında suçluluğun, varolan toplumsal yapının özünden kaynaklandığını görürüz. Ancak bu açıklama, suç ve suçluluğun kendi doğal gelişimine bırakılması gerektiği anlamına gelmez. Yapılması gereken, yapının devamı doğrultusunda bir işlevde bulunan toplumsal kurumları toplumsal değişime paralel olarak geliştirmektir. Diğer bir deyişle, bir toplumsal sistemin toplumsal değişim sürecinde daha az sarsıntılı işlemesi, yeni istemler ve bu istemleri gündeme getiren yeni toplumsal güçler ile durumları sarsılan tabakaların endişelerini giderebilecekleri yeni kurumların oluşturulmasını gerektirir. İşte bu kurumlar, toplumsal değişmeye paralel olarak

gelişlikleri sürece, suçluluk toplumsal yapıyı tehdit eden boyutlara erişmez. Aksi durumda, suçluluğun toplumsal yapıyı olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır.

Ö Z E T

Suç ve suçluluk her toplumda ve bir toplumun farklı dönemlerinde farklılık gösterir. Ülkemizde bu konudaki araştırmalar oldukça azdır. Bu araştırma Sivas ilindeki Yarı Açık kadın ve erkek cezaevlerindeki 305 hükümlüden Haziran 1985 te anket ve görüşme teknikleri ile elde edilen verileri sunmaktadır. Bu veriler önce hükümlüler ile ilgili genel bilgiler, daha sonra suçluluk durumları ile ilgili bilgiler, tahliye eden sonraki durumları ile ilgili bilgiler başlıkları ile sunulmaktadır.

K A Y N A K Ç A

- 1 — AKKAYA, Muammer, *Ceza İnfaz Mevzuatı, Yarı-Açık Ceza Evi* Mat. Ankara 1981.
- 2 — DÖNMEZER, Sulhi, *Kriminoloji*, İ. Ü. Huk. Fak. Yay. No: 639 Fakülteler Matbaası İstanbul 1981.
- 3 — EREM, Faruk, *Adalet Psikolojisi*, A. Ü. Huk. Fak. Yay. No. 413, Sevinç Matbaası, Ankara 1977.
- 4 — KARADAYI, İ. Kemal, «Cezaevi Cezaevlerimiz», *Somut Haftalık Sanat ve Kültür Gazetesi*, 30/12 1983.
- 5 — LOMBROSO, Cesare, *Suç İşlemenin Biyolojik ve Sosyal Sebepleri*, Çev. Sadi IRMAK, Aydın Güler Kitabevi İstanbul 1963.
- 6 — SARAN, Nephane, *İstanbul Şehrinde Polisile İlgili Olan Onsekiz Yarıdan Küçük Çocukların Sosyo-Kültürel Özellikleri Hakkında Bir Araştırma*, İ. Ü. Sos. Ant. ve Etnoloji Böl. Yay. No. 1, İstanbul 1968.
- 7 — TOSUN, Gültekin, *Suç Hukuku Dersleri*, İ. Ü. İkt. Fak. Gazetecilik Enst. Yay. No. 9 İstanbul 1967.
- 8 — TURGUT, M. Emin, *Ceza Hukuku Ders Notları*, Ad. Bak., Yay. Yarı-Açık Cezaevi Mat. Ankara 1980.
- 9 — ULUÇTEKİN, Sevdâ, «Hükümlü Çocukların Toplumsal Kökeni» *Adalet Dergisi*, Yıl: 74 Sayı: 4, Ankara 1983.
- 10 — UMA, Hakkı, *Ceza Hukuku*, Ankara 1975.
- 11 — YAVUZER, Haluk, *Çocuk ve Suç*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1982.
- 12 — Türkiye İstatistik Yıllığı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enst. Yayın No. 1150, Ankara, Kasım 1985.